

**Nr 339.**

Av herr **Sjödahl**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av folk- och småskoleseminarierna.

Uti Kungl. Maj:ts proposition nr 143 angående omorganisationen av folk- och småskoleseminarierna har Kungl. Maj:t ifråga om behovet av utbildning av småskollärarinnor utgått från ett årsbehov av 300. Detta är så mycket märkligare, som enligt propositionen varken skolöverstyrelsen i sina båda yttranden av år 1931 eller de sakkunniga eller överhuvudtaget någon annan har framlagt ett lägre tal för årsbehovet än 370. Såväl de sakkunniga som skolöverstyrelsen i sitt sista yttrande utgår från ett behövt antal av 400. Granskar man den å sid. 41 i propositionen befintliga tabellen finner man att läsåret 1933/34 visserligen visar en siffra på 301, men denna gäller för ett år, då omorganisationen är nätt och jämnt påbörjad, och siffrorna stiga därefter raskt — 323, 377, 409, 436 — den sista siffran avseende 1938/39. Under sådana omständigheter synes icke denna — man frestas att säga — slumpvis tillkomna siffra på 300 kunna läggas till grund för organisationen av småskoleseminarierna. De sakkunnigas och skolöverstyrelsens siffra av 400 synes erbjuda en säkrare utgångspunkt.

*Behovet av  
småskollära-  
rinnor.*

Nu kan det visserligen sägas, att det vore önskvärt med en elastisk seminarieorganisation, som vid behov kunde utvidgas. Det måste dock anmärkas, att propositionen icke på något sätt visar, hur en sådan utvidgning skall praktiskt genomföras. En utvidgning kräver såväl ytterligare lokaler som för uppgiften skolade och erfarna lärarkrafter. Det kräves tillika flera övningsavdelningar, för så vitt den praktiska lärarutbildningen skall leda till något resultat. Men även om — vilket må betvivlas — en sådan utökning kunde ske, så bör dock ej seminarieorganisationen göras så knapp, att den redan från början måste betraktas som fullständigt otillräcklig. Jag vill dessutom påpeka, att när propositionen utgår från ett antal elever av 28 pr avdelning, möjligheten att genom ökning av antalet elever pr avdelning få flera utbildade måste anses vara utesluten. Uppenbarligen gav en genomsnittssiffra på 25 elever pr avdelning härvid vissa möjligheter.

Det synes därför, att det vore riktigt att utgå från siffran 400 eller en siffra ej alltför mycket understigande denna. För läsåren 1931/32—1938/39 räknar propositionen med ett medeltal för lärarbehovet av 348, men det bör erinras om att denna siffra redan året 1936/37 är överskriden med 29, året 1937/38 med

63 och året 1938/39 med 88. Propositionens beräkning på 300 är sistnämnda år överskriden med 136. Under sådana omständigheter komme att krävas i varje fall minst 14 examensavdelningar och, om hänsyn toges till vissa småskollärarinnors utbildning till folkskollärarinnor, ytterligare en avdelning.

*Småskole-  
seminarium  
i Göteborg.*

I propositionen sid. 80 har avtryckts en inom skolöverstyrelsen uppgjord tabell, som utvisar fördelningen av examensavdelningarna inom olika geografiska delar av vårt land. Södra och västra Sverige äro där sammanförda till en grupp (grupp 5), omfattande Skåne, Halland, Bohuslän och Västergötland med seminarier förlagda i Landskrona och Skara. Om Landskrona tar upp väsentligen eleverna från Skåne, måste det te sig underligt, att seminariet för den återstående delen av detta område förläggas i Skara, visserligen historiskt centrum för i allt fall vissa delar av Västergötland men knappast Väst-Sveriges moderna centrum. I anslutning till vad länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län (sid. 69) anfört, måste nog på grund av sitt läge och sin betydelse Göteborg betraktas som huvudorten för den del av vårt land, som man plägar innefatta i begreppet Väst-Sverige. Göteborgs och Bohus län, Hallands och Älvsborgs län, vilkas kommunikationsleder sammanlöpa i Göteborg, ha sammanlagt ett invånareantal på 920,000. Göteborgs stift räknar 709,000 invånare. De bägge skånska länen ha 756,000 invånare. Att under sådana omständigheter förlägga småskoleseminariet till Skara, som på sin höjd kan betraktas som centrum för Skaraborgs län med dess 242,000 invånare, synes egendomligt. Göteborgs stad äger ensamt lika många invånare som Skaraborgs län. Vid en jämförelse mellan dessa båda förläggningssorter torde därför ur denna synpunkt ingen tvekan kunna råda om att småskoleseminariet borde förläggas i Göteborg.

I sitt yttrande över skolöverstyrelsens organisationsförslag av juni 1927 anförde länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län följande: »Beträffande indragningen av Göteborgs seminarium synes emellertid skolöverstyrelsen själv ställa sig betänksam, i det styrelsen i sitt utlåtande säger sig finna vissa skäl tala för att det för Västergötland och Bohuslän» — förslaget omfattade då även ett seminarium i Halmstad — »avsedda statsseminariet, som enligt styrelsens förslag skulle förläggas till Skara, i stället blev förlagt till Göteborg.» Att seminariet i Göteborg icke förfogade över egna lokaler synes för skolöverstyrelsen vara det avgörande hindret. Genom erbjudande i skrivelse av den 22 juni 1931 ha dock Göteborgs stadsfullmäktige undanröjt detta hinder, i det fullmäktige beslutat att, under förutsättning av att ett statens småskoleseminarium förlades till Göteborg, kostnadsfritt och med full äganderätt till staten överlämna såväl lämplig tomt som en byggnad med erforderliga lokaler för ett enkel- eller dubbelseminarium som också de inventarier och den undervisningsmateriell, som stadens småskoleseminarium äger. Skolöverstyrelsen erkänner, att om frågan om förläggningen av det västsvenska seminariet skulle bedömas ur statsfinansiella synpunkter, knappast något problem föreläge. Omändringen av folkskoleseminariet i Skara har av byggnadsstyrelsen beräknats till 150,000 kronor, vilken summa dock skolöverstyrelsen finner det möjligt att nedbringa till 125,000 på

grunder, som dock icke bragts till riksdagens kännedom. Därjämte beräknas kostnaden ytterligare kunna minskas genom bidrag från Skaraborgs läns landsting och Skara stad på vardera 25,000 kronor. Statsverkets kostnader skulle sålunda bliva 75,000 kronor. Kostnaderna för seminariebyggnaden i Göteborg skulle icke alls påvila staten.

Ur utbildningssynpunkt torde det anses obestridligt, att en förläggning av seminariet till Göteborg med dess mångfald av kulturinstitutioner, dess museer för konst, kulturhistoria, naturhistoria, sjöfart o. s. v., dess rikedom på vetenskapliga och folkliga bibliotek, dess erbjudande av föreläsningar i skilda ämnen, dess rikedom på skolor och utbildningsanstalter av skilda slag, dess rika musikkonserter m. m., vore för eleverna av oskattbart värde.

Härtill kommer en annan synpunkt. Tillströmningen av elever till stadens småskoleseminarium, som varit i verksamhet sedan 1890, har alltid varit synnerligen stor. Härigenom har det varit möjligt att göra urvalet med bättre resultat än vid seminarier med mindre antal sökande. Skolöverstyrelsen kan väl näppeligen företräda den för en pedagogisk myndighet minst sagt överraskande ståndpunkten, att de sökande till ett seminarium i Göteborg kunde vara alltför väl utbildade.

Skolöverstyrelsen anser dock, att landsbygdens flickor skulle missgynnas, om ifrågavarande seminarium förlades till Göteborg i stället för till Skara. Erfarenheterna från folkskoleseminariet i Göteborg visa likväl, att det vida övervägande antalet elever är från landsbygden. Visserligen förmenar skolöverstyrelsen, att inackorderingskostnaderna skulle ställa sig billigare i Skara än i Göteborg. Men det får ihågkommas, att Göteborg har en folkmängd lika stor som hela Skaraborgs län. För elever från staden försvinna inackorderingskostnaderna. Likaså för de många, som från den tätt befolkade landsbygden per järnväg eller buss kunna resa in till sin utbildningsanstalt. Ett större antal elever kan beräknas åtnjuta förmånen att bo i sina hem, om ett seminarium förlägges till Göteborg än till Skara. Den kvinnliga ungdom i Göteborg och bygderna däromkring i norra Halland, södra Bohuslän och västra Västergötland, som förut berövats förmånen av ett privat folkskollärarynnesseminarium, skulle också berövas förmånen av ett småskoleseminarium, trots att både statsfinansiella samt utbildnings- och rekryteringssynpunkter avgjort tala för ett förläggande av ett seminarium till Göteborg.

Om det skulle visa sig erforderligt, vilket ingalunda kan anses som uteslutet, att vid sidan av ett dubbelseminarium i Göteborg ett enkelseminarium kunde förläggas i Skara, torde seminariets omändring för detta ändamål enligt förut av byggnadsstyrelsen gjord beräkning kunna bestridas med de av Skaraborgs läns landsting och Skara stad ifrågaställda medlen, varigenom iordningställande av ett enkelseminarium i Skara icke behövde medföra några avsevärda kostnader för staten.

Beträffande den ifrågasatta omorganisationen av folkskoleseminarierna kunna betänkligheter framföras mot ett upprättande av studentavdelningar i den ut-

sträckning, som i propositionen förordats. Erfarenhet saknas om i vilken utsträckning denna nya typ av studentlinjer kommer att locka sökande. Det gäller dock en förlängning av studietiden från ett till två år. Även om nödvändigheten av den tvååriga utbildningstiden erkännes, varför seminarieläraryöreningens styrelse i denna motion bilagt yttrande givit en övertygande motivering, skulle det dock vara klokt att tills vidare stanna vid den utökning till fyra studentlinjer, som skolöverstyrelsen föreslagit. Man torde ock räkna med att en stark utökning av antalet studenter, som utbildas till folkskollärare, komme att skärpa de krav på förhöjda löner, som även dessförutan skulle kunna tänkas framkomma. Med hänsyn till dessa konsekvenser och till den bristande erfarenheten om elevmaterialet vid de tvååriga linjerna borde riksdagen stanna vid att besluta fyra sådana linjer, förlagda lämpligen till de fyra städer, vari universitet eller högskolor äro tillfinnandes.

För övrigt torde de synpunkter, som av seminarieläraryöreningens styrelse framlagts uti till denna motion fogad bilaga, väsentligen beaktas, varvid jag tillåter mig särskilt fästa uppmärksamheten på vad i den bilagda skrivelsen anförts beträffande lämpligheten av att pröva alla sökande till de 4-åriga seminarielinjerna.

*Uppskjutande av avgörandet.*

Att besluta en omorganisation av småskoleseminarierna utan att taga ställning till frågan om kompetenskrav och löneförhållanden för dessa seminariers lärare skapar icke den fasthet och den klarhet i organisationen, som är erforderlig.

När det gäller folkskoleseminarierna, saknas en kursplan för de nya studentlinjerna, utan vilken ett bedömande av dessa ur såväl pedagogisk som ekonomisk synpunkt i hög grad försvåras. Härigenom blir det ock förenat med stora svårigheter att beräkna det antal lärarkrafter, som erfordras. Det synes även som om frågan om övningsskolans storlek är otillräcklig både i allmänhet vid dubbelseminarierna som vid de speciella fall, då behov av en ökad lärarutbildning vid något seminarium skulle förefinnas. Det dåliga utnyttjandet av vissa seminariebyggnader, t. ex. Linköpings folkskoleseminarium, och möjligheten av att på förslaget sätt utnyttja andra, såsom Växjö folkskoleseminarium, torde måhända också kräva omprövning.

Det synes mig därför tveksamt, om Kungl. Maj:ts proposition, trots dess obestridliga förtjänster, kan läggas till grund för ett beslut vid innevarande riksdag. På grund av önskvärdheten att omsider erhålla en organisationsplan för såväl små- som folkskoleseminarierna och ett slut på det osäkerhetstillstånd, som under de sista åren uppkommit, samt tillika vinna vissa besparingar vill jag dock icke för närvarande yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Med hänvisning till vad som ovan anförts får jag därför föreslå riksdagen att besluta

1:o) att antalet examensavdelningar vid småskoleseminarierna måtte bestämmas till minst 14;

2:o) att ett dubbelseminarium för utbildning av småskollärarinnor måtte förläggas till Göteborg; samt

3:o) att fyra tvååriga studentlinjer upprättas och förläggas till Stockholm, Uppsala, Göteborg och Lund.

Stockholm den 21 mars 1932.

*Edg. Sjödahl.*

*Avskrift.*

*Till statsutskottet.*

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition till innevarande års riksdag angående omorganisation av folk- och småskoleseminarierna och de motioner, som i samma ärende avgivits, anhåller Svenska seminarieläraryöreningens styrelse härmed vördsamt att till statsutskottet få framföra vissa uttalanden och önskemål.

Då Svenska seminarieläraryöreningen utgör en sammanslutning bland lärarna vid rikets folkskoleseminarier, har styrelsen begränsat sig till den del av propositionen, som gäller folkskoleseminarierna. Även vad angår denna del av den föreslagna seminariorganisationen har styrelsen inskränkt sig till vissa punkter i förslaget, som syntes styrelsen betydelsefulla och beträffande vilka redan meningsskiljaktigheter yppat sig.

Styrelsen vill först framhålla, att den finner det ur olika synpunkter vara en fördel, om folkskolläraryutbildningen, såsom den kungl. propositionen avser, inordnas i det allmänna skolsystemet. Det synes därvid vara naturligt, att anknytningen på förslaget sätt sker till realexamen och studentexamen.

Beträffande anknytningen till realexamen vill emellertid styrelsen betona, att det för den framstår som en sak av synnerlig vikt, att en dylik anknytning icke sker på ett sådant sätt, att sådana begåvade unga män och kvinnor med fallenhet för lärarkallet, vilka icke varit i tillfälle att avlägga realexamen, utestängas från möjligheten att som hittills vinna inträde vid folkskoleseminarierna. Att så icke sker, torde alltjämt vara av stor betydelse, speciellt för ungdom från landsbygden och alldeles särskilt den från mera avlägsna bygder. Det avsedda syftet synes styrelsen lämpligen vinnas, om inträde icke ernås på grund av viss examen, det må nu vara realexamen eller någon annan examen, utan som hittills på grund av avlagd inträdesprövning. Styrelsen är icke fullt viss om hur man har att tolka propositionens uttryck sid. 163, att »inträdesfordringarna böra — — — fastställas till avlagd realexamen eller för inträdes-sökande, som icke avlagt realexamen, till kunskaper, vilka motsvara dem, som intygas genom realexamen, dock att fordringarna må begränsas till vitsord i allénast ett levande språk.» Får detta uttryck tolkas så, att inträde vinnes efter prövning å kunskaper motsvarande dem, som vitsordas genom realexamen, med angiven begränsning beträffande språkkunskaper, har styrelsen för sin del ingen

erinran att göra. Detta skulle nämligen betyda, att alla sökande underkastas prövning, varpå det blir prövningsförrättarnas sak att bland de sökande, oavsett om de avlagt realexamen eller icke, uttaga dem, som med hänsyn till kunskaper, allmän mognad och förutsättningar i övrigt synas mest förtjänta. En bestämmelse av angiven art skulle visserligen formellt innebära en betydande höjning av de nu gällande inträdesfordringarna, men sakligt skulle det, om man undantager kravet på viss språkkunskap, näppeligen betyda någon större skärpning av de förhållanden, som numera faktiskt äro rådande. På grund av den stora konkurrensen vid inträdesprövningarna, vid vilka som bekant det procentuella antalet av dem, som avlagt realexamen, blivit allt större, har det gått därhän, att de faktiska kunskaperna hos dem, som vinna inträde, ligga väsentligt högre än de formella fordringarna. Det har vid de nuvarande inträdesprövningarna visat sig, att trots denna konkurrens och de därigenom skärpta kraven sökande, som icke avlagt realexamen, i stor utsträckning varit vuxna dem som avlagt denna examen. Man torde enligt styrelsens mening kunna förvänta, att en skärpning av de formella inträdesfordringarna icke skulle behöva medföra en mera nämnvärd ändring härutinnan. Vinsten av att de formella kraven närmare anslöte sig till de reella bleve, utom att seminarieorganisationen inpassades i det övriga skolsystemet, dels att aspiranterna visste, på vilken nivå deras kunskaper måste ligga, om de skola kunna hoppas vinna inträde, dels att kurserna för det fyraåriga seminariet skulle kunna direkt bygga på realexamens kunskapsmått.

Vad vidare angår de föreslagna studentkurserna, får styrelsen uttala, att enligt dess uppfattning det måste anses riktigt, såväl att studentkurserna fast inordnas i seminarieorganisationen som att antalet studentkurser blir större än vad nu är fallet.

Tvenne spörsmål rörande studentkursernas organisation ha redan i hög grad blivit föremål för diskussion, och sättet, på vilket de besvaras, synes bliva av synnerlig betydelse för kvaliteten av den nya lärarutbildning som planerats.

Den första frågan gäller tiden för studenternas lärarutbildning. Den nädiga propositionen har i full överensstämmelse med Kungl. skolöverstyrelsens yttrande föreslagit, att studentkurserna må omfatta två år. Med anledning av framkomna yrkanden, att denna utbildning liksom hittills skall vara ettårig, får styrelsen uttala, att det enligt dess mening är en angelägenhet av vital betydelse, att, då nu studentkurserna skola fast inordnas i seminarieorganisationen och en så betydande del av vår folkskollärarkår i dessa skall få sin utbildning, det sörjes för att denna utbildningsväg må bli på ett tillfredsställande sätt anordnad. Den avgörande punkten härvid synes styrelsen vara, att utbildningstiden på sätt i den nåd. propositionen föreslagits blir tvåårig.

Styrelsen vill på det allvarligaste understryka, vad skolöverstyrelsen efter hörande av de båda ledarna för de nuvarande studentkurserna anfört till förmån för två år. Det är, så vitt styrelsen kan se, en orimlig tanke, att det skulle låta sig göra att under ett år på ett pedagogiskt tillfredsställande sätt inhämta, vad som faktiskt skall medhinnas, även om man räknar med en arbetstid för eleverna, som mången gång måste bli för deras hälsa nedbrytande. Det kan icke vara riktigt, att, som nu är fallet, en ungdom i den ålder det här gäller har en arbetstid av omkring 40 timmar i veckan å läroanstalten och därutöver ett betydande hemarbete, så att den sammanlagda arbetstiden blir omkring 60 veckotimmar (se kungl. prop. sid. 148). Men även med en dylik onaturlig arbetstid, blir det, såsom framhållits av både lärare vid studentklasserna och forna elever, omöjligt att tillfredsställande tillgodogöra sig, vad dessa kurser

avse att giva. Man frestas, när man betraktar detta spörsmål, gärna att alltför mycket dröja vid studenternas insikter i teoretiska ämnen och mena, att med deras förutsättningar ett år bör vara tillräckligt för fullgod utbildning till folkskollärare. Det må vara sant, att de hava en i många avseenden god teoretisk grund att bygga på. Men oavsett att studentkurserna, såsom redan nu är fallet och såsom väl i vissa avseenden i ännu högre grad torde bliva förhållandet i framtiden till följd av differentieringen i det nya gymnasiet, behöva meddela undervisning i vissa teoretiska ämnen, så ställa övningsämnen och den praktiska utbildningen krav, som de ettåriga studentkurserna icke kunna fylla. Utbildningen i övningsämnen kan i en ettårig studentkurs icke bliva likvärdig med utbildningen i dessa ämnen i de fyraåriga seminarierna. Och vad den praktiska lärarutbildningen angår, har skolöverstyrelsen kraftigt framhåvt, huru otillfredsställande det nuvarande jättet är för denna utbildning. Styrelsen för seminarieläraryöreningen vill i detta sammanhang jämväl erinra om hurusom, när det gäller läroverkens lärare, dessa anses efter avslutade akademiska studier behöva ett års praktisk utbildning för att bliva skickade för sin lärargärning, och de hava dock endast att bereda sig för tjänstgöring inom två å tre besläktade undervisningsämnen, medan den blivande folkskolläraren skall göras skickad att undervisa icke blott i folkskolans samtliga teoretiska ämnen utan även i övningsämnen. Han behöver sålunda göras förtrogen med vitt skiftande ämnens metodik.

Ett annat omdebatterat spörsmål rörande de föreslagna studentkurserna är frågan om antalet lektorer vid de nya dubbelseminarierna. Att dessas antal begränsats till sex har inom seminariernas lärarkår väckt allmänt beklagande. Det måste anses innebära en stor förlust för lärarutbildningen, om omorganisationen av seminarierna skulle medföra en så långt gående beskäring av lektorskåren, som förslaget innebär. Medan det nuvarande antalet lektorer vid dubbelseminarierna är tio (i Göteborg elva), har propositionen sex. Den stöder sig därvid på skolöverstyrelsens förslag, som dock, vad provårseminarierna i Stockholm och Göteborg angår, räknar med möjligheten av sju lektorer. Med hänsyn till det önskvärda i att den nuvarande specialiseringen hos ämneslärarna vid dubbelseminarierna så långt görligt är bibehålles och undervisningen därigenom bevaras på en hög nivå, vilket icke minst är av vikt, då det gäller studentkurserna, är den föreslagna begränsningen att beklaga. Den angivna siffran sex synes emellertid styrelsen vara lågt tilltagen. Så länge icke kursplaner och timplaner för såväl det fyraåriga seminariet som studentkurserna föreligga, torde visserligen icke något med bestämdhet kunna sägas om behovet av ämneslärare. Bland annat må dock framhållas, att det nya differentierade gymnasiet torde kunna komma att få till följd, att med hänsyn till kurserna i vissa ämnen större krav komma att ställas på seminarierna, än vad vid fixeringen av lärareantalet till sex beräknats. Ytterligare vill styrelsen erinra om att enligt skolöverstyrelsens förslag liksom hittills en kurs i kemi skall vid studentkurser givas de studenter, som icke hava detta ämne i studentexamen. Det spörsmålet inställer sig då, om icke även i andra ämnen en liknande anordning kunde vara befogad och gagnelig. I anslutning till vad sålunda framförts synes det styrelsen önskvärt, att antalet ämneslärare vid dubbelseminarierna icke nu fixeras till en så låg siffra som sex.

Beträffande lärarkrafterna i övrigt vill styrelsen framhålla, att seminariernas lärare vid olika tillfällen, senast sistlidna år, betonat vikten av att seminariernas övningsskola göres så stark som möjligt och därvid uttalat önskan om en utökning av dess lärarkrafter. Den belastning, som övningsskolan i och genom seminarielävernans praktiska utbildning är utsatt för, är betydande. Vid sådant

förhållande synes det styrelsen påfallande, att den nådiga propositionen tyckes räkna med en minskning av lärarkrafterna vid de båda provårseminariernas övningsskolor. Medan skolöverstyrelsen för dem upptagit samma antal övningsskollärare som för närvarande, nämligen åtta, synes propositionen räkna med endast sju, samma antal som för de övriga dubbelseminarierna. Styrelsen vill betona, att det icke låter sig göra att utan största skada minska det nuvarande lärarantalet vid provårseminariernas övningsskolor.

Styrelsen anser sig även böra påpeka, att om vid enkelseminarierna, såsom propositionen förutsätter, endast finnas fyra övningsskollärare, en dylik övningsskola näppeligen är skickad att vid tillfälligt behov bära tyngden av ett dubbelseminarium. Propositionen räknar med att dessa seminarier utan vidare, när så kräves, skola kunna mottaga en studentkurs. Det torde bliva synnerligen vanskligt att för två år tillfälligt utvidga en dylik övningsskola, varför man synes böra räkna med en konstant större övningsskola åtminstone vid det eller de enkelseminarier, som i första hand ansetts böra komma ifråga för dylik utvidgning.

Styrelsen ställer sig ävenledes tveksam, om man beträffande ämnena musik samt gymnastik med lek och idrott vid dubbelseminarierna lämpligen kan nöja sig med timlärare för det stora antal lärartimmar, som faller utanför den ordinarie lärarens tjänstgöringsskyldighet.

Slutligen anser sig styrelsen icke kunna underlåta att erinra om att det är en allmän mening inom seminarielärarkåren, att elevantalet i seminarieklaserna icke bör överstiga tjugofem. Motiven för en dylik ståndpunkt hava i underdåniga yttranden angivits av skolöverstyrelsen. Inom seminarielärarkåren är uppfattningen i detta avseende oförändrad.

---

Stockholm den 14 mars 1932.

Å styrelsens för Svenska seminarieläraryöreningen vägnar:

*Gustaf Walli.*

Styrelsens ordförande.

---